

В. А. Возняк. Криміналістическіе средства установления причин и условий совершения несовершеннолетними уголовных правонарушений. – Стаття.

Анотація. В статті розкриваються основні криміналістическіе средства установления причин и условий совершения несовершеннолетними уголовных преступлений. На основе анализа положений уголовного процессуального законодательства, криминологии и криминалистики исследуются обстоятельства, выяснение которых находится в непосредственной связи с факторами криминогенного характера. Внимание обращается на необходимость установления в ходе производства осмотра места происшествия, допроса, обыска и других следственных (розыскных) действий таких обстоятельств, как: воспитательная роль родителей или других лиц, на попечении которых находится несовершеннолетний; наличие взрослого подстрекателя; изучение условий жизни, личностных качеств несовершеннолетнего; культурно-образовательный уровень; потребности и интересы; особенности эмоционально-волевой сферы; состояние психического здоровья; конфликтность поведения, адекватность поведенческих реакций несовершеннолетнего и др.

Ключевые слова: профилактика, несовершеннолетние, уголовное преступление, причины, условия, следственные (розыскные) действия.

V. Vozniak. Forensic means of establishing the reasons and conditions for committing criminal offenses by juveniles. – Article.

Summary. The article reveals the main forensic means of establishing the causes and conditions of juvenile delinquency. Based on the analysis of the provisions of criminal procedure law, criminology and criminalistics, the circumstances are investigated, the elucidation of which is directly related to criminogenic factors. Attention is drawn to the need to establish during the inspection of the scene, interrogation, search and other investigative (search) actions such circumstances as: the educational role of parents or other persons under whose care is a minor; the presence of an adult instigator; study of living conditions, personal qualities of a minor; cultural and educational level; needs and interests; features of the emotional and volitional sphere; mental health status; conflict of behavior; adequacy of behavioral reactions of a minor; etc.

Key words: prevention, juveniles, criminal offense, causes, conditions, investigative (search) actions.

УДК 343.98

М. В. Жуковська
студентка-магістр I курсу
Чернівецького юридичного університету
Національного університету «Одеська юридична академія»
м. Чернівці, Україна
Науковий керівник: **С. В. Томин**
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
Івано-Франківський юридичний інститут
Національного університету «Одеська юридична академія»
м. Івано-Франківськ, Україна

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ВИВЧЕННЯ ОСОБИ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ЗЛОЧИНЦЯ З МЕТОЮ ПРОФІЛАКТИКИ ВЧИНЕНИХ НИМ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Анотація. У статті аналізуються основні обставини, які характеризують неповнолітнього підозрюваного (обвинуваченого) та впливають на попередження вчинюваних ним кримінальних правопорушень. На підставі наукових положень психології, криминології та криміналістики обґрунтовується необхідність вивчення суб'єктивних та об'єктивних чинників, які детермінують злочинну поведінку неповнолітніх. У першій групі основна увага приділяється таким морально-психологічним якостям, як спрямованість особистості неповнолітніх, їх світогляд, потреби та інтереси, риси характеру, вольові та емоційні якості. До другої групи належать матеріально-побутові умови, спосіб життя батьків, виховання, навчання, проведення дозвілля.

Ключові слова: причини, мотиви, кримінальні правопорушення, неповнолітні, спрямованість особистості, світогляд, потреби.

Діяльність слідчого, як суб'єкта криміналістичної діяльності, підпорядкована загальній меті запобігання злочинності. Специфічним її напрямом є профілактика кримінальних правопорушень неповнолітніх. Можливості слідчого у цій сфері такі ж широкі, як і спеціально створених для цього органів та служб. Це зумовлене низкою чинників, серед яких:

1) наявність необхідного досвіду спілкування з неповнолітніми, отриманого під час розкриття та розслідування скоєних ними злочинів, що дає змогу безперешкодно з'ясувати обставини криміногенного характеру;

2) забезпечення достатніми силами та засобами встановлення причин та умов злочинів неповнолітніх;

3) отримання у процесі досудового розслідування необхідного обсягу інформації про особу неповнолітнього, умови його життя та виховання, інші обставини профілактичного характеру.

Одним з основних завдань слідчого під час здійснення профілактично-виховного впливу на неповнолітнього є вивчення його особистості за допомогою криміналістичних методів.

Серед учених-криміналістів немає єдності щодо обсягу та меж вивчення особи неповнолітнього підозрюваного у процесі розкриття та розслідування скоєного ним злочину. На думку М.М. Коченова, М.І. Єфімова, А.С. Кривошеєва та О.Д. Сітковської, вивчаючи особу обвинуваченого, слідчий повинен обмежуватися дослідженням тільки тих питань, які характеризують суб'єкта злочину як обвинуваченого, який скоїв конкретний злочин. Саме це і повинне визначати обсяг і зміст вивчення особи обвинуваченого [9, с. 8]. На нашу думку, така позиція не є досить конкретною, оскільки коло питань, які характеризують обвинуваченого як суб'єкта злочину, є невичерпним та може тлумачитись невинувато широко.

Вважаємо, що обсяг досліджуваної інформації про особу неповнолітнього обвинуваченого залежить від конкретних завдань слідчого, основними з яких є: кримінально-правові, кримінально-процесуальні та криміналістичні.

У контексті профілактичної діяльності слідчого визначальним є саме криміналістичне вивчення особи. М.В. Савельєва та А.Б. Смушкіна розуміють під таким вивченням діяльність, спрямовану на отримання та аналіз інформації, яка містить відомості про біографічні, антропометричні, психологічні та інші дані, що характеризують особу, які стосуються розслідуваної події [14, с. 99].

Д.М. Балашов, М.М. Балашов і С.В. Маліков під вивченням особи обвинуваченого та інших учасників процесу розслідування злочину розуміють діяльність слідчого, прокурора, суду, спрямовану на отримання відомостей, що характеризують учасників процесу і мають значення для правильної кваліфікації злочину, для вибору найбільш оптимальних прийомів під час проведення слідчих дій, а також для вирішення інших завдань кримінального судочинства [2, с. 21].

М.Т. Ведерніков та А.М. Лушечкіна до криміналістичного вивчення особи відносять діяльність з виявлення, аналізу й оцінки криміналістично значимої інформації про злочинця, жертву злочину та інших учасників кримінального процесу, необхідної для їх ідентифікації, вирішення тактичних завдань і встановлення дійсної картини злочину, а також для розробки і реалізації попереджувально-профілактичних заходів [3, с. 104–123; 12, с. 70].

Аналіз запропонованих визначень дозволяє визначити такі риси криміналістичного вивчення особи: 1) воно підпорядковане завданням кримінального судочинства; 2) до його завдань поряд з вибором найбільш оптимальних прийомів під час проведення слідчих дій відносять розробку та реалізацію попереджувально-профілактичних заходів; 3) воно передбачає характеристику персонографічних (соціально-демографічних), кримінально-правових, соціально зумовлених, психологічних, медико-біологічних властивостей [5, с. 23].

На вирішення завдань профілактично-виховного характеру найбільшою мірою впливають психологічні якості неповнолітнього. Серед них: 1) спрямованість особистості (її вибіркове ставлення до дійсності), яка включає різні психічні властивості, потреби, інтереси, мотиви, почуття, симпатії та антипатії, ідеали та світогляд; 2) здібності особи, її психічні можливості; 3) динаміку психічних процесів – темпераменту, характеру, стилю поведінки, у яких проявляється зміст і форма духовного життя людини, тобто система інтелектуальних та емоційних якостей; 4) самосвідомість особи, яка здійснює саморегуляцію; 5) психічні процеси і стани [8, с. 32].

Як зазначає Ф.В. Глазирін, відстеження психологічних якостей і властивостей правопорушників дає змогу визначити справжні мотиви і цілі скоєного злочину, характер, зміст, силу антисуспільних поглядів, антисуспільної спрямованості особистості [4, с. 41], що необхідне для попередження скоєння злочину цією особою та її перевиховання.

У вивченні особи неповнолітнього обвинуваченого важливо також отримати уявлення про моральний його образ, що має безпосередній зв'язок з психікою та причинами скоєння злочинів.

Для встановлення причин злочинної поведінки неповнолітнього вагоме значення має вивчення слідчим таких його морально-психологічних якостей, як: спрямованість особистості неповнолітніх, їх світогляд, потреби та інтереси, певні риси характеру, вольові та емоційні якості.

Залежно від спрямованості особистості виділяють такі типи неповнолітніх-порушників: а) позитивно-ситуативний тип. Неповнолітні цього типу позитивно характеризуються за місцем навчання, роботи та проживання, їх позитивно характеризують батьки, педагоги, товариші; б) ситуативний тип, в якому аморальні елементи свідомості і поведінки проявляються слабо; в) ситуативно-криміногенний тип становлять неповнолітні, які вже мають розвинені негативні потреби, звички і «досвід» дрібних правопорушень, перебувають на профілактичному обліку; г) неповнолітні послідовно-криміногенного типу характеризуються тим, що систематично порушують норми моралі і права, тікають з дому, жебракують, не навчаються і не працюють [13, с. 103–104].

Специфікою юнацького віку є активне становлення світогляду. У неповнолітніх він характеризується скептичним, зневажливим ставленням до норм моралі та права. У багатьох із них моральні ідеали спотворені, власні принципи та правила поведінки або однобічні, або дуже примітивні та недосконалі [11, с. 21].

Такий світогляд неповнолітнього відображає його інтереси. У сфері виробництва підліток цікавиться тільки матеріальною вигодою, йому притаманна відчуженість від потреб трудового колективу. Результатом цього є, як правило, звільнення та небажання працювати. До мінімуму зводяться також естетичні інтереси неповнолітнього. Змістовне дозвілля (технічна або художня творчість, спорт, самодіяльність і т. д.) проявляється у повнолітніх злочинців у три–чотири рази рідше, ніж у підлітків з нормальною поведінкою. Їхні розваги зазвичай пов'язані з азартними іграми, розпиванням спиртних напоїв, вступом у безладні статеві стосунки тощо [6, с. 27].

Сприяє скоєнню неповнолітніми злочинів також і специфіка їхніх потреб. Однією з них для осіб віком 14–18 років є усвідомлення себе як особистості. Вона виникає з потреб життя, практичної діяльності, визначається вимогами дорослих, колективу. У зв'язку з посиленням інтересу до колективу у підлітка виникає потреба оцінити свої можливості, знайти своє місце в колективі, усвідомити, які особливості його поведінки і особистості допомагають або, навпаки, заважають йому відповідати вимогам, що висувуються [10, с. 89].

Самосвідомість неповнолітніх злочинців зводиться до утвердження себе як особистості у стихійно створених (референтних) групах. Потреби таких груп зводяться до вживання алкоголю, куріння, азартних ігор, статевої розбещеності [11, с. 205], прагнення проявити себе, привернути увагу.

Переважаючі такі інтереси є передумовою втягнення неповнолітнього у злочинну діяльність.

Особливістю емоційної вихованості неповнолітнього є ослаблене відчуття сорому, розвиток нестриманості, брутальності та жорстокості, брехливості, несамокритичності та впертості [13, с. 112].

Ці якості часто передують протиправній поведінці підлітків.

Неповнолітній є особливим об'єктом профілактичної діяльності. Це зумовлено його віком, з яким пов'язані біологічні, психологічні, психічні зміни у структурі його особистості, інтелектуальні здібності, цінності та прагнення. Тому у процесі вирішення завдань профілактично-виховного характеру елементи структури особи неповнолітнього повинні розглядатися у взаємозв'язку з такими об'єктивними факторами, як відносини у сім'ї, умови проживання, виховання, навчання та праці тощо.

Серед сімейних обставин, які сприяють вчиненню неповнолітнім правопорушень, відзначають перш за все аморальний спосіб життя батьків, їх низький загальноосвітній рівень, емоційно-конфліктні відносини в сім'ї, неповну сім'ю, погане матеріальне становище.

Особливу роль у формуванні девіантної поведінки неповнолітнього відіграє виховання. Обрання неправильних методів під час його здійснення може призвести до виникнення у неповнолітнього почуття образу, стресу, внаслідок чого між батьками та дітьми можуть виникнути конфлікти, відчуття взаємної неприязні та, як наслідок, призвести до втечі неповнолітнього з дому.

Умовою, яка сприяє вчиненню кримінальних правопорушень неповнолітніми, є також неухильність батьків, особливо коли їм не відомо, де перебувають їхні діти у вечірній та нічний час. Такі батьки позбавлені можливості вчасного визначення факторів, які негативно впливають на формування особистості їхніх дітей.

У неблагополучних сім'ях у дітей відсутні навички суспільно корисної поведінки, не забезпечуються умови належного розумового та емоційного розвитку дитини, вчасно не виявляються ознаки психічного

захворювання. За таких обставин діти не мають належних умов для навчання через систематичні сварки, які влаштовуються нетверезими батьками. Як наслідок, такі діти відстають у розвитку порівняно з однолітками.

Матеріально-побутові умови не є безпосередньою причиною злочинів неповнолітніх, разом із тим низький рівень добробуту сім'ї сприяє наркотизації та алкоголізації неповнолітніх, що своєю чергою є причинами скоєння багатьох злочинів. Часто підліткам з бідних сімей доводиться вчиняти злочини, щоб просто вижити.

Серед інших соціальних факторів, які впливають на криміногенність неповнолітнього, необхідно виділити:

– недоліки у розвитку дозвільної системи: слабка організація мережі клубів, гуртків, спортивних секцій, відсутність турботи про залучення та закріплення в них неповнолітніх, які перебувають у несприятливих умовах життя і виховання. Нерідко ці установи є платними, а тому недоступними для підлітків з бідних сімей. Недоліки навчально-виховної роботи загальноосвітніх шкіл і професійно-технічних навчальних закладів (прояви формалізму, відмова від індивідуального підходу і т. д.), у результаті чого не реалізується належним чином завдання формування почуття відповідальності учнів, управління своєю поведінкою, нерідко учні відчужуються від навчального колективу, втрачають інтерес до навчання. Контингент неповнолітніх злочинців поповнюється за рахунок підлітків, які покинули школу, залишились на другий рік. Зазначені обставини призводять до ослаблення і втрати соціальних зв'язків, що полегшує контакт з джерелами негативних впливів [1, с. 172];

– недоліки в організації працевлаштування неповнолітніх, а також виховання їх у трудових колективах. Йдеться про несвоєчасне працевлаштування осіб, які закінчили школу і не продовжують навчання; про недоліки профорієнтації, неправильне відношення до працюючих неповнолітніх (порушення законодавства про умови праці, відсутність турботи про їх залучення до вечірнього і заочного навчання). Всі ці явища, особливо з урахуванням того, що контроль сім'ї за працюючим неповнолітнім послаблюється, сприяють тому, що в його розпорядженні опиняються особисті кошти і він прагне довести свою «дорослість»;

– проникнення в молодіжне середовище стереотипів поведінки, не сумісних із суспільними цінностями. Це пропаганда наркотиків, культивування статевої розбещеності, насильства і жорстокості. Велику роль тут відіграють ЗМІ: фільми, серіали, телепередачі, газетні та журнальні статті, а також Інтернет [7].

Таким чином, для встановлення причин злочинної поведінки неповнолітнього велике значення має вивчення слідчим таких його морально-психологічних якостей: спрямованість особистості неповнолітнього, його світогляд, потреби та інтереси, риси характеру, вольові та емоційні якості.

Неповнолітній є особливим об'єктом профілактичної діяльності. Це зумовлене його віком, з яким пов'язані біологічні, психологічні, психічні зміни у структурі його особистості, інтелектуальні здібності, цінності та прагнення. Тому у процесі вирішення завдань профілактично-виховного характеру елементи структури особи неповнолітнього повинні розглядатися у взаємозв'язку з такими основними об'єктивними факторами, як відносини у сім'ї, умови проживання, виховання, навчання та праці тощо.

Серед інших соціальних факторів, які впливають на криміногенність неповнолітнього, є: недоліки у розвитку дозвільної системи, недоліки в організації працевлаштування неповнолітніх, а також виховання їх у трудових колективах, проникнення в молодіжне середовище стереотипів поведінки, не сумісних із суспільними цінностями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабаев М.М. Индивидуализация наказания несовершеннолетних. Москва, 2008. 382 с.
2. Балашов Д.Н., Балашов Н.М., Маликов С.В. Криминалистика : учебник. Москва, 2005. 503 с.
3. Ведерников Н.Т. Криминалистическое изучение личности. Криминалистика : учебник для студентов вузов / под ред. А.Ф. Вольнского, В.П. Лаврова. 2-е изд., перераб. и доп. Москва, 2008. 943 с.
4. Глазырин Ф.В. Изучение личности обвиняемого и тактика следственных действий : учебное пособие. Свердловск, 1973. 156 с.
5. Гуськова А.П. Теоретические и практические аспекты установления данных о личности обвиняемого в уголовном процессе. Оренбург, 1995. 116 с.
6. Игошев К.Е., Миньковский Г.М. Семья, дети, школа. Москва, 1989. 444 с.
7. Камбиева Мадина. Факторы, влияющие на формирование противоправного поведения подростков. *Молодой ученый*. 2014. № 4 (63). С. 845–847. URL: <https://moluch.ru/archive/63/10123/>.
8. Клещина Е.Н. Изучение личности обвиняемого следователем в целях оказания профилактического воздействия : дисс... канд. юрид. наук : 12.00.08. Москва, 2003. 171 с.

9. Коченов М.М., Ефимова Н.И., Кривошеев А.С. Изучение следователем психологии обвиняемого. Москва, 1987. 52 с.
10. Крутецкий В.А. Основы педагогической психологии. Москва, 1972. 253 с.
11. Личность преступника / ред. кол.: В.Н. Кудрявцев, Г.Н. Миньковский, А.Б. Сахаров. Москва, 1971. 356 с.
12. Лушечкина М.А. Криминалистическое изучение личности в тактике расследования : дисс. ... канд. юрид. наук. Москва, 2002. 217 с.
13. Макаренко И.А. Криминалистическое учение о личности несовершеннолетнего обвиняемого : дисс. ... д-ра. юрид. наук : 12.00.09. Саратов, 2006. 404 с.
14. Савельева М.В., Смушкин А.Б. Криминалистика : учебник. Москва, 2009. 608 с.

М. В. Жуковская. Криминалистическое изучение личности несовершеннолетнего с целью профилактики совершенных им уголовных правонарушений. – Статья.

Аннотация. В статье анализируются основные обстоятельства, характеризующие несовершеннолетнего подозреваемого (обвиняемого), которые влияют на предупреждение совершаемых им уголовных преступлений. На основании научных положений психологии, криминологии и криминалистики обосновывается необходимость изучения субъективных и объективных факторов, детерминирующих преступное поведение несовершеннолетних. В первой группе основное внимание уделяется таким морально-психологическим качествам, как направленность личности несовершеннолетних, их мировоззрение, потребности и интересы, черты характера, волевые и эмоциональные качества. Ко второй группе относятся материально-бытовые условия, образ жизни родителей, воспитание, обучение, проведение досуга.

Ключевые слова: причины, мотивы, уголовные преступления, несовершеннолетние, направленность личности, мировоззрение, потребности.

M. Zhukovska. Criminalistic studying of a juvenile criminal for the purpose of prevention of criminal offenses committed by him. – Article.

Summary. The article analyzes the main circumstances that characterize the juvenile suspect (accused) and affect the prevention of criminal offenses committed by him. Based on the scientific provisions of psychology, criminology and criminalistics, the need to study the subjective and objective factors that determine the criminal behavior of juveniles is substantiated. The first group focuses on such moral and psychological qualities as the personality orientation of juveniles, their worldview, needs and interests, character traits, volitional and emotional qualities. The second group includes material and living conditions, lifestyle of parents, education, training, leisure.

Key words: causes, motives, criminal offenses, juveniles, personality orientation, worldview, needs.

УДК 347.79

А. А. Купрій

аспірант 2-го року навчання кафедри міжнародного права
та порівняльного правознавства

Інститут права, економіки та міжнародних відносин
Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: **Б. В. Бабін**

доктор юридичних наук, професор

Інститут права, економіки та міжнародних відносин
Міжнародного гуманітарного університету

м. Одеса, Україна

ПРАВОВИЙ СТАТУС МОРСЬКОГО ПОШУКОВО-РЯТУВАЛЬНОГО РАЙОНУ УКРАЇНИ

Анотація. У статті розглянуто правовий статус морського пошуково-рятувального району України, особливості та проблематика його делімітації та врегулювання меж двосторонніми угодами прибережних держав Чорного та Азовського морів, шляхи врегулювання та встановлення меж.

Ключові слова: міжнародний правовий режим морських просторів, відкрите море, морський пошуково-рятувальний район, державний кордон, причорноморські держави, делімітація, міжнародні угоди з пошуку та рятування людського життя на морі.